

prof. dr hab. Marek Piechowiak
Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej

Kilka uwag wstępnych

Zaproponowane przez autorów pytania niosą szereg założeń, które należałoby uściślić lub – niekiedy – przedyskutować i – być może – odrzucić. Poniższe odpowiedzi mają taki charakter, jak odpowiedzi na pytania podczas konferencji, gdy odpowiada się „na gorąco”, przyjmując szereg własnych założeń. Przypomnieć trzeba, że – z czego zadający pytania z pewnością także zdają sobie sprawę – nie ma jednej doktryny prawnonaturalnej i różnice między nimi są dość znaczące. Moje odpowiedzi są formułowane w perspektywie myśli przyjmowanej przez mnie, inspirowanej przede wszystkim filozofią Tomasza z Akwinu, Arystotelesa i Platona. Niemniej jednak uważam, że w centrum każdej klasycznej koncepcji prawnonaturalnej stoi teza kognitywizmu aksjologicznego. W konsekwencji uznaję, że zasadnicza dyskusja wokół podstaw prawa nie przebiega na osi „koncepty pozytywistyczne – koncepty niepozytywistyczne” – ten dylemat wyczerpał, jak sądzę, już swój potencjał z punktu widzenia rozwoju filozofii prawa. Zasadniczy spór przebiega – jak od wieków – ciągle na osi „koncepty prawnonaturalne – koncepty nieprawnonaturalne”; czy te ostatnie nazwiemy pozytywistycznymi w szerokim znaczeniu, czy nie – to sprawa konwencji językowej; te pierwsze uznają kognitywizm aksjologiczny, te drugie – odrzucają go. Ponadto w przyjmowanej przez mnie koncepcji prawo naturalne – w podstawowym sensie – nie musi i – co więcej – nie może być

pojmowane jako zespół norm rozumianych w sposób typowy dla teorii prawa, zatem jako wypowiedzi językowe pewnego typu. Prawo naturalne jako prawo to przede wszystkim zespół (układ) tego, co stanowi rację działania określającą sposób działania, i to, że w ogóle działanie ma miejsce. Racją taką są dobra człowieka – jak pisał Akwinata: „prawo nie jest niczym innym jak racją działania, wszelka zaś racja działania zawarta jest celu” (*Summa contra gentiles*, lib. 3, cap. 114, n. 5).

1. Jak pogodzić objawienie jako element irracjonalny z prawem natury – rozumnością praktyczną – jako przejawem racjonalności?

Pytanie zakłada, że Objawienie jest irracjonalne. Jest to założenie wątpliwe, wymagające co najmniej doprecyzowania rozumienia irracjonalności. W przypadku koncepcji katolickiej i powiązanej z nią filozofii chrześcijańskiej trudno dostrzec istnienie problemu wskazanego w pytaniu. Co do zasady zarówno refleksja oparta na Objawieniu, jak i ta oparta na „rozumności praktycznej” (jak rozumiem: refleksja, która nie odwołuje się w uzasadnianiu do twierdzeń uznanych za prawdziwe na mocy wiary w Objawienie) powinny prowadzić do takich samych wyników dotyczących porządku naturalnego. Jeśli pojawiają się niezgodności, Objawienie i teologia prowadząca nad nim refleksję metodologicznie uporządkowaną mogą pełnić funkcje heurystyczne, a dla myślicieli chrześcijańskich – pełnić także funkcję polegającą na dostarczaniu tzw. kryteriów negatywnych dla wyników uzyskiwanych w refleksji opartej na argumentacji, która nie odwołuje się w uzasadnieniu do danych Objawienia.

2. Jak można zastosować nakazy prawa natury w tworzeniu przepisów należących do poszczególnych gałęzi prawa? Czy prawo naturalne może regulować system podatkowy, decydować o organizacji szkolnictwa czy administracji itp.?

Prawo naturalne niewątpliwie warunkuje tworzenie przepisów prawnych w różnych gałęziach prawa, np. wtedy, gdy formułując przepisy, sięga się do racjonalnych argumentów opartych na refleksji nad tym, jakie dobra człowieka wymagają ochrony prawnej, czy nad tym, jak dalece – ze względu na dobro człowieka – regulacja prawna powinna w ogóle sięgać. W przypadku prawa już sformułowanego – przy jego stosowaniu prawo naturalne dochodzi do głosu m.in. poprzez szereg klauzul generalnych, jak np. klauzula godności czy zasad współżycia społecznego, zatem co najmniej w sposób uznany w ramach pozytywizmu w wersji inkluzywnej (inkorporacjonizmu).

3. Czy tworzenie apriorycznie katalogów dóbr podstawowych – jak na przykład w teorii Johna Finnis’a – jest zasadne i czy mogą aspirować one do charakteru katalogów zamkniętych?

Jeśli przyjąć przesłankę, że prawo jest dla człowieka i tworzonych przez niego społeczności, to formułowanie katalogów dóbr podstawowych można traktować jako uwyrażnianie – istotnego dla tworzenia i stosowania prawa – sposobu pojmowania człowieka, jest wskazywaniem tego, co trzeba brać pod uwagę przy tworzeniu i stosowaniu prawa. Katalog dóbr podstawowych proponowany przez J. Finnis’a nie jest katalogiem tworzonym apriorycznie. Między innymi dlatego trudno uznać, że jest to katalog zamknięty. Ewolucja ochrony praw człowieka pokazuje na zależności między formułowaniem standardów – chroniących pewne dobra – od

doświadczenia sytuacji, w których pewne dobra są w szczególny sposób zagrożone lub ich zagrożenie staje się w szczególny sposób widoczne.

4. Na ile prawo naturalne jako stanowisko filozoficzne może konkurować i polemizować z innymi stanowiskami, nurtami intelektualnymi oraz „metanarracjami”, nierzadko zakorzenionymi w całkowicie odmiennym systemie aksjologicznym?

Koncepcje prawnonaturalne – oczywiście nie wszystkie – mogą z powodzeniem konkurować z innymi stanowiskami, przede wszystkim dlatego, że uznając kognitywizm aksjologiczny, postulują sięganie do elementarnego doświadczenia o charakterze normatywnym (moralnym), prowadząc jednocześnie refleksję metodologiczną nad samym tym doświadczeniem i jego miejscem w formułowaniu ocen i norm. Doświadczenie takie staje się szczególnie istotne, gdy prawo pozytywne staje w opozycji do elementarnego poczucia sprawiedliwości. Właśnie w takich sytuacjach koncepcje prawnonaturalne okazują się szczególnie atrakcyjne – mogą wejść w polemiczny dialog z koncepcjami zakładającymi akognitywizm.

5. Czy prawo naturalne może stanowić podstawę międzynarodowego systemu praw człowieka oraz czy w oparciu o nie może być kształtowany ład międzynarodowy?

Prawo naturalne jest podstawą międzynarodowego systemu praw człowieka i w oparciu o nie może i powinien być kształtowany ład międzynarodowy.

6. Na ile doktryna prawnonaturalna jest kompatybilna z kulturą współczesną w jej obecnej formie?

Z pewnością niektóre odmiany koncepcji prawnonaturalnej są kompatybilne z kulturą współczesną. Przede wszystkim w takim sensie, że mogą być istotnym „partnerem na rynku idei”, wchodzić w dialog z innymi stanowiskami prowadzący do ich wzbogacenia (lub obalenia) i jednocześnie doskonalenia samej koncepcji prawnonaturalnej – nie sądzę zatem, aby ze względu na odmienne struktury teoretyczne lub terminologię nie była możliwa dyskusja – w każdym razie w kwestiach fundamentalnych, a te stoją w centrum koncepcji prawnonaturalnych. Sądzę ponadto, że koncepcje prawnonaturalne mają pewną przewagę nad innymi, gdyż proponują perspektywę badawczą (problemową) pozwalającą na porządkowanie innych koncepcji, które zwykle – w perspektywie prawnonaturalnej – okazują się koncepcjami trafnymi, ale cząstkowymi, zawodzącymi wtedy, gdy pretendują do bycia koncepcjami *par excellence* filozoficznymi – ujmującymi całość problematyki ugruntowania prawa.

nr 1/2012

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Rada Programowa

Przewodniczący: prof. dr hab. Lech Morawski

Członkowie:

prof. dr hab. Andrzej Sokala; prof. dr hab. Witold Wojdyło; dr hab. prof.
UMK Piotr Grochmalski; dr hab. prof. UMK Grzegorz Radomski; dr Marcin
Kałduński

Opiekun naukowy redakcji

dr Karol Dobrzeńcki

Recenzenci numeru

dr hab. Andrzej Adamski, prof. UMK; dr hab. Jacek Bartyzel, prof. UMK;
dr hab. Piotr Grochmalski, prof. UMK; dr hab. Anna Gryniuk;
dr hab. Tomasz Justyński, prof. UMK; prof. dr hab. Leszek Leszczyński;
prof. dr hab. Lech Morawski; prof. dr hab. Mirosław Nesterowicz;
dr hab. Grzegorz Radomski, prof. UMK; dr hab. Ryszard Wiśniewski,
prof. UMK; prof. dr hab. Witold Wojdyło

Zarząd redakcji

Redaktor naczelny: Arkadiusz Fordoński
Zastępca redaktora naczelnego: Łukasz Perlikowski
Zastępca redaktora naczelnego: Szymon Migala
Sekretarz redakcji: Anna Nowicka

Zespół redakcyjny

Natalia Daško, Agata Kleczkowska, Joanna Rak, Tomasz Więclawski

Korekta

Magdalena Dembek, Alicja Kloska, Bernadeta Rozmiarek

Skład

Mateusz Perlikowski

Okładka

Maciej Krzyżyński

Logo

Agnieszka Kaszak

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Wydział Prawa i Administracji

Wydział Politologii i Studiów Międzynarodowych

Adres korespondencyjny Redakcji:

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Wydział Prawa i Administracji

Katedra Teorii Prawa i Państwa

ul. Władysława Bojarskiego 3

87-100 Toruń

ISSN - 2299-99-30

Toruń 2012

SPIS TREŚCI

ANKIETY

1. Marek Piechowiaks. 7
2. Wiesław Waclawczyk s. 11

ARTYKUŁY

1. *Josefa Piepera wykładnia tomistycznej koncepcji sprawiedliwości*
– Łukasz Perlikowski (Uniwersytet Mikołaja Kopernika) s. 17
2. *Rola praw naturalnych w dobie kształtowania się systemu politycznego Stanów Zjednoczonych*
– Jacek Spindel (Uniwersytet Jagielloński)s. 37
3. *Klauzula sumienia – godząc prawo naturalne z prawem pozytywnym*
– Krzysztof Szczucki (Uniwersytet Warszawski) s. 51
4. *Problematyka przeszczepiania narządów w świetle prawa, etyki i religii*
– Karolina Grydz (Uniwersytet Mikołaja Kopernika) s. 73
5. *Wojna sprawiedliwa według Gajusza Juliusza Cezara*
– Arkadiusz Fordoński (Uniwersytet Mikołaja Kopernika) ... s. 97
6. *Spuścizna Kwiryków jako nośnik lex naturalis*
– Joanna Rak (Uniwersytet Mikołaja Kopernika) s. 129
7. *Ronald Reagan i Jan Paweł II na wspólnej drodze do wolności Europy*
– Paweł Machalski (Uniwersytet Mikołaja Kopernika) s. 153
8. *Elementy prawa naturalnego w Konstytucji Japonii*
– Kamil Szpyt (Uniwersytet Rzeszowski) s. 165

RECENZJE

1. *Wartości jako niewolnice polityki*
– Arkadiusz Fordoński (S. Drelich, *Populistów ethos zmanipulowany*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2010, ss. 216.) s. 185
2. *Osoba ludzka źródłem prawa. Prawo normą sprawiedliwości*
– Szymon Gajewski (Javier Hervada, *Prawo naturalne*, Wydawnictwo PETRUS, Kraków 2011, ss. 198.) s. 194
3. *Spór konserwatyzmu realistycznego z romantycznym*
– Tomasz Więclawski (J. Bartyzel, *Na ubitej ziemi. Moje awantury dwudziestolecia*, Wydawnictwo Fijor Publishing, Warszawa 2010, ss. 335.) s. 203
4. *Rzecz o tym, jak pozostać wszystkożercą i smakować kulturę*
– Natalia Kwiecińska (*Kultura w płynnej nowoczesności*, Narodowy Instytut Audiowizualny, Warszawa 2011, ss. 144.) s. 213
5. *Niewstępna recenzja wstępnej oceny*
– Michał Piwnicki (*Kodeks Wyborczy. Wstępna ocena*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2011, ss. 296.) s. 221